

032. Günümüz Türk romanında ekokurgu örnekleri üzerine bir değerlendirme¹**H. Neşe APAYDIN²**

APA: Apaydın, H. N. (2023). Günümüz Türk romanında ekokurgu örnekleri üzerine bir değerlendirme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (32), 541-558. DOI: 10.29000/rumelide.1252798.

Öz

20. yüzyılın ikinci yarısından sonra iklim krizi olarak adlandırılabilir değişikliklerin artmasıyla doğa üzerine yapılan çalışmaların disiplinler arası bir nitelik kazandığı görülmektedir. Günümüzde çevre bilimciler, biyologlar, antropologlar, felsefeciler, ekonomistler gibi pek çok farklı disiplinlerdeki bilim insanlarının ve aktivistlerin ortaya koyduğu bulgular ve veriler doğadaki yıkımın boyutlarının ne derece büyük olduğunu da göstermektedir. Başlangıçta sınırlarla dolu görülen ve bu nedenle tam olarak anlaşılabilen doğa, mitolojiler yoluyla açıklanmaya çalışılmıştır. Aydınlanma Çağı'yla birlikte insan-doğa ilişkisinde insanı merkeze alan doğa anlayışının hâkim olmaya başladığı görülmektedir. Sanayi Devrimi ve kapitalizmin doğuşu, insanı doğadan uzaklaştırırken sanayileşmenin getirdiği yeni yaşam alanları yeni sorunların doğmasına sebep olmuştur. Tarım devrimi sonrası sömürgecilik başlaması ise doğanın insan eliyle tahrip edilmesinin, kendi içindeki dengesinin bozulmasının başlangıcı olarak kabul edilmektedir. 20. yüzyılda yaşanan iki dünya savaşının ve Ekonomik Buhran'ın olumsuz sonuçları, ekonomik büyüme arzusunun güçlendirirken doğanın kaynaklarının tükenmesine neden olmuştur. On Yedinci Yüzyıl'dan itibaren kurgu dışı eserlerde olduğu kadar edebi metinlerde de doğa önemli bir tema olmaya başlamıştır. İklim krizinin öngörülmesinden sonra ise edebiyat; çevre sorunlarına, doğa tahribatına daha fazla dikkat çekmeye başlamıştır. Doğa ve çevre duyarlılığı bir anlayış olarak ekokurgu günümüz Türk edebiyatının da dikkat çeken alanlarından biri haline gelmektedir. Bu makalede son on yılda doğa ve çevre sorunlarına odaklanmış ekokurgu özelliği gösteren eserler içinde öne çıkan Buket Uzuner'in *Tabiat Dörtlemesi*'nin ilk üç cildi *Su*, *Toprak*, *Hava*; Latife Tekin'in eş zamanlı yayımlanan *Manves City* ve *Sürüklenme*; Oya Baydar'ın *Köpekli Çocuklar Gecesi* adlı romanları üzerinden farklı ekokurgusal yönelimlerin Türk Edebiyatı'ndaki temsillerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Doğa yazını, çevre yazını, ekokurgu, Buket Uzuner, Latife Tekin, Oya Baydar, *Tabiat Dörtlemesi: Su, Toprak, Hava, Manves City, Sürüklenme, Köpekli Çocuklar Gecesi*.

An evaluation on ecofiction examples in today's Turkish novel**Abstract**

After the second half of the twentieth century, with the increase in the changes that can be called the climate crisis, it is seen that the studies on nature gained an interdisciplinary nature. Today, the findings and data revealed by scientists and activists in many different disciplines such as ecologists, biologists, anthropologists, philosophers, economists also show the extent of the destruction in nature. The nature, which was initially seen as full of secrets and therefore could not be fully

¹ Bu makale 10 Mart 2022'de Kapadokya Üniversitesi'nde online olarak sunulan "Günümüz Türk Edebiyatına Yeni Bir Pencereden Bakış: Ekoyazın, Ekokurgu, Ekofeminist Yaklaşımlar" adlı konuşmanın genişletilmiş ve geliştirilmiş biçimidir.

² Öğr. Gör, Çukurova Üniversitesi, Rektörlük, Türk Dili Bölümü (Adana, Türkiye), neseapaydin@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0002-7989-6369 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 13.12.2022-kabul tarihi: 20.02.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1252798]

understood, was tried to be explained through mythologies. With the Age of Enlightenment, it is seen that the understanding of nature, which puts human to the center, began to dominate in the human-nature relationship. While the Industrial Revolution and the birth of capitalism distanced people from nature, new living spaces brought by industrialization led to the emergence of new problems. The beginning of colonialism after the agricultural revolution is accepted as the beginning of the destruction of nature by human hands and the deterioration of its balance within itself. The negative results of the two world wars and the Economic Depression in the twentieth century, while strengthening the desire for economic growth, caused the depletion of nature's resources. Since the seventeenth century, nature has become an important theme in literary texts as well as in non-fiction works. After the prediction of the climate crisis, literature; started to draw more attention to environmental problems and destruction of nature. Ecofiction, as a nature and environment sensitive understanding, is becoming one of the remarkable areas of today's Turkish literature. In this article, it is aimed to examine the representations of different ecofictional orientations in Turkish literature through the first three volumes of Buket Uzuner's Nature Quartet, *Su, Toprak, Hava*; Latife Tekin's simultaneously published *Manves City* and *Sürüklenme*; Oya Baydar's *Köpekli Çocuklar Gecesi* which has come to the fore among the eco-fiction works focused on nature and environmental problems in the last ten years.

Keywords: Nature literature, environmental literature, ecofiction, Buket Uzuner, Latife Tekin, Oya Baydar, *Nature Quartet: Su, Toprak, Hava, Manves City, Sürüklenme, Köpekli Çocuklar Gecesi*

Giriş

Doğaya, ekolojik düşünceye, ekofeminizme, ekokurguya ekoeleştiriyeye dair kavramsal açıklamalar

Dünyanın ve doğanın imkânlarının sınırsız olduğu kanısı 20. yüzyıl başından itibaren bilimin ortaya koyduğu verilerle yıkılmıştır. Özellikle Yirminci Yüzyıl'ın ikinci yarısından sonra iklim krizi olarak adlandırılabilirlik değişikliklerin artmasıyla doğa üzerine yapılan çalışmaların disiplinler arası bir nitelik kazandığı görülmektedir. Ekoloji, doğa ya da çevre, günümüzde çevre bilimciler, biyologlar, antropologlar, felsefeciler, ekonomistler gibi pek çok farklı disiplinde çalışan bilim insanlarının ve aktivistlerin ortaya koyduğu bulgular ve veriler ışığında ele alınmaktadır.

Antik çağlarda doğa, bilinmezliklerle doluydu ve insanın hayatta kalmak için mücadele ettiği en önemli unsurdu. Arkeolojinin ortaya koyduğu bulgular; otuz-otuz beş bin yıl önce insanın mağaralarda yaşarken de doğayla olan mücadelesini resimler, yani sanat yoluyla aktarmayı seçtiğine işaret etmektedir (Gezgin, 2017, s. 24-25). Arkeolojik bulgular ışığında insanın doğadaki canlıların en güçlüsü olmadığı gibi en zayıf halkasını oluşturduğunu söyleyen İsmail Gezgin (2017); *Sanatın Mitolojisi* adlı eserinde, doğaya karşı alet yaparak bedenini güçlendiren insanın ölüm korkusu karşısında kendisini ayakta tutabilecek soyut bir dünya yaratarak tutunmaya çalıştığını belirtmektedir (s. 24). Gezgin (2017), doğadaki hızlı değişimin sonucunda iklimde de görülen değişikliklerin karşısında insanın yaptığı birkaç aletle onunla baş edemeyeceğini anlayarak en temel korkusu olan ölümden başlayarak doğayla mücadelesini sanat yoluyla sürdürdüğünü ileri sürmektedir:

İnsan kendisini doğa karşısında iyi hissettirecek bir başka şey daha keşfetti. Tanrılarını soyutlayarak taşlara dönüştürmeye başladı; tanrıçalar üretti. Bu soyutlama yeteneği soyut olan güçleri somutlamaya yarıyordu. Bilinmeyi bilinen hale getirmek öteden beri insanın en önemli silahı olmuştu. Dişil özellikleri çoktan keşfettiği doğayı tanrıçalar biçimine dönüştürdü ve onu kontrol etmeye çalıştı. (s. 24)

Gezgin (2017) eserinde, mağara resimlerinde birkaç örnek dışında hiç küçükbaş hayvana rastlanmamasını da bu resimlerdeki canlandırılanların sadece basit av sahneleri olmadığını, bu resimlerin en eski mitosları gösterdiğini belirtmektedir (s. 25).

Claude Levi-Strauss (1986) *Mit ve Anlam*'da insanlığın ayrı ayrı bölümleri arasında kültürel ayrımlar olsa da insan zihninin her yerde bir ve aynı olduğunu, aynı yetilere sahip bulunduğunu belirtir (s. 31).

M. Bilgin Saydam da (2017) *Deli Dumrul'un Bilinci* adlı eserinde benzer noktalara değinerek insan kültürünü anlamının yolunun yerel kültürleri anlamaktan geçtiğini söyler; zaman, coğrafya, din, dil, ırk değişse bile "öz"ün aynı kalacağını vurgular (s. 59).

Mitler üzerine çalışmalar yapan bilim insanları, doğayı anlamlandırmaya çalışan ve ölümlülüğünün farkında olan, bunu aşmaya çalışan insanın kolektif bilinçaltıyla mitleri oluşturduğunu söylemektedirler. Değişen zaman, coğrafya, din, dil, ırk gibi unsurlara rağmen bütün mitlerin ortak özellikler taşıdığını da farklı coğrafyalara ait mitlerdeki ortak anlam ve işlev taşıyan unsurları örnekleyerek belirtmektedirler. Buket Uzuner'in Tabiat Dörtlemesi olarak oluşturduğu *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları Su* (2012), *Toprak* (2015), *Hava*'da (2018) mit-doğa yaklaşımı eserlerin çıkış noktalarından biridir; romanlarda başkişiler şamandır ve romanlardaki olaylar içinde, yaşadıkları pek çok durumda bu görüş doğrulanmaktadır.

Sezgin Toska (2017) *Ekokurgu Ekolojik Sorunların Çözüm Yolu Olarak Edebiyat* adlı çalışmasında, tarımın insanların bitki yetiştirmelerine, hayvanlarını beslemelerine uygun ortamın yaratılması için doğal ekosistemin değiştirilmesi anlamına geldiği üzerinde durmakta, ekosistemdeki dengenin bozulmasının başlangıcını tarım toplumuna geçişe dayandırmaktadır (s. 15-16).

Dünyanın farklı bölgelerinde farklı tarihlerde yerleşik düzene geçerek toprağı işleyen insanın ekosistemi değiştirmeye başlaması; 1700'lü yıllarda İkinci Tarım Devrimi olarak da adlandırılan toprağı makinalarla işlemeyle hız kazanmıştır. Coğrafi keşiflerden sonra başlayan sömürgecilikle birlikte Sanayi Devrimini gerçekleştiren Avrupa'da ciddi bir sermaye birikimi oluşmuş, kırsal yaşam ve köy hayatı önemini yitirmiştir. Sanayileşmenin getirdiği yeni yaşam alanları insanı doğadan uzaklaştırırken yeni sorunların doğmasına sebep olmuştur. Bu yeni duruma karşı edebiyat ve sanat, doğaya sığınmayı savunmaya başlamıştır. Doğa, sanayileşmenin doğurduğu sorunlardan şikâyetçi olan 18. yüzyıl romantikleri için bir kaçış yeridir. Romantikler için doğa, ahlakın, iyiliğin ve güzelliğin kaynağıdır (Olgun, 2017, s. 273). Kentlerin nüfusu artarken bir taraftan da yeni bir sınıf, işçi sınıfı, oluşmuştur. Sanayileşme ve kapitalizmin bir sonucu olarak insan doğadan uzaklaştırılmıştır.

Sezgin Toska (2017), Amerikan Edebiyatı'ndaki örneklerden yola çıkarak değerlendirmesini yaparken Amerikan Edebiyatında kurgu dışı düzyazı geleneğinde doğa ve insan ilişkisinin önemli yer tuttuğunu, bu tarz eserler yoluyla toplumun doğaya olan ilgisinin arttığını belirtmektedir. Toska, doğa yazınının (eko yazın, nature writing) bir terim olarak kullanılırken de daha çok kurgu dışı eserlerde ele alınan doğa ve yaban hayatın kastedildiğine dikkat çekmektedir. Günümüzde ise doğa yerine çevre kavramının kullanılmaya başlandığına değinen Toska, doğa yazını yerine de çevre yazını (environmental writing) teriminin yaygınlaşmaya başladığını (s. 54-55) belirtmektedir.

Toska (2017) aynı eserde, kurgu dışı eserlerin yanında kurgu eserlerin doğa ya da çevre yazınındaki işlevini W.J. Long'dan yaptığı bir alıntıya dayandırarak şöyle belirtmektedir:

Fakat doğa yazımına getirilen sanatsal ve kurgusal yaklaşımlarla beraber doğanın bilimden ziyade sanatla anlaşılabilmesi ve doğayla ilgili konuların sanatsal ve kurgusal özelliklerin ağır bastığı eserlerle daha ilgi çekici, etkileyici, kalıcı ve eğitici olacağı kanısı benimsenmiştir. (s. 63)

Toska (2017), adı geçen çalışmasında, edebiyatın insan olmayan varlıkların çektiği acıdan okuyucuları haberdar edebilme, o duyguyu hissettirebilme gücünün bulunduğunu belirtir; insanların doğa ve çevreyle kopan bağlarının edebiyat yoluyla yeniden kurulabileceğine işaret eder:

Edebiyat, imgelem gücü sayesinde okuyucuları, insanın doğa ve çevresiyle bağı henüz kopmamış diyarlara yolculuk etmesini sağlayarak çevreye duyarlı ve uyumlu bir yaşamın nasıl deneyimleneceğini onlara sunabilir. Çevreyi kirleten, onu yıkan düzen dışında da alternatiflerin olabileceğini gündeme getirebilir. Edebiyat aracılığıyla insanların dikkati bir kez daha doğanın, çevrenin ve diğer varlıkların üzerine çekilebilir. Edebiyatın bu potansiyeli göz önünde bulundurulduğunda edebi çalışmaların günümüz insanının karşı karşıya kaldığı ve muhtemelen gelecekteki insanların karşılaşacağı ekolojik ve çevresel sorunları önlemede, var olanları çözmede ve yaşanmış olanları iyileştirmede önemli katkılar yapacağını var saymak gerçekçi bir yaklaşım kabul edilebilir. (Toska, 2017, s. 102-103)

Edebiyatın doğanın tahribatına, çevresel sorunlara, iklim krizine karşı duyarlılık oluşturma potansiyeli fark edildikçe hem edebi üretim hem de kuramsal yaklaşımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda kurgusal ve kurgu dışı ekoloji duyarlılığı eserleri kavramsal bir çerçeveye oturtma çabaları dikkat çekmektedir.

Toska (2017) Jim Dwyer'den alıntılarla ekoyazın teriminden ekokurgu terimine geçişin de 1970'li yılların başlarından itibaren doğayı kurgu içinde ele alan ve sorunları kurgusal boyut içinde işleyen metinlerdeki artışla paralel bir seyir izlediğine dikkat çekmektedir. Kurgusal eserleri değerlendiren eleştirmenler bu eserleri inceleyen çalışmalarında ekokurgu terimini kullanmaya başlamışlardır; ekokurgu eserlerin incelenmesi sayesinde ekoeleştiri terimi de literatüre kazandırılmıştır (s. 109).

Serpil Oppermann (2012) *Ekoeleştiri Çevre ve Edebiyat* adlı çalışmasında ekoeleştirin işlevini şöyle belirtmektedir:

Ekoeleştiri yalnızca edebiyat eserlerinde doğanın nasıl yansıtıldığını incelemeyi, doğaya yüklenen simgesel anlamları, bu anlamların oluşturduğu düşünce kalıplarını, nehirlerin, denizlerin, toprak, bitki ve hayvan türlerinin insan kültürlerini nasıl şekillendirdiğini, dilin nasıl kullanıldığını, çevre sorunlarına nasıl yaklaşıldığını, metin içindeki değer yargılarını ve benlik kavramlarını da mercek altına alır. (s. 25)

Oppermann (2012), ekoeleştirin edebiyatta doğayı analiz eden bir araç işlevi görmesinin yanında biyo-merkezci bir dünya görüşüne dayanan bir akım olduğuna da dikkat çekmekte, ekoeleştirin insan algısının fiziksel çevre ile insan olmayan yaşam formlarını da içeren küresel toplulukları kapsayacak genişlikte olduğunu belirtmektedir (s. 26).

Ufuk Özdağ (2017) *Çevreci Eleştiriye Giriş* adlı eserinde çevreci eleştirin gelişim sürecinin Buell'in *The Future of Environmental Criticism* adlı kitabında söz ettiği iki dalga çerçevesinde ele alınabileceğini dile getirmektedir. Bu yaklaşıma göre 1990'ları kapsayan birinci dalga çevreci eleştiri, doğanın merkezde olduğu kurgusal eserlerde ve şiirde, doğanın içsel değerine dair farkındalık geliştiren, böylece biyoçeşitliliğin doğal dünyanın, yaban hayatının korunmasında sorumluluk alacak bireyler oluşturma misyonu üstlenmektedir. Özdağ, eserde birinci dalga çevreci eleştirin "derin ekoloji" anlayışını ilk kez anan Arne Naess'ten, Bachelard, Merlau-Ponty, Heidegger'e uzanan düşünürlerin görüşlerine dayandığını belirtmektedir. İkinci dalga çevreci eleştiri ise 2000'li yılları kapsamaktadır. Çevreci eleştiri bu tarihten sonra içinde insanın da yer aldığı kentsel alanlar, yapılandırılmış çevre ve metropollerdeki yaşamı konu alan, doğa ve kültür karşıtlığından uzaklaşan, çevresel adalet konularına yönelen, toplumcu

çevreci eleştiri yoluyla bireyleri tüm gezegene karşı sorumluluk almaya yönelten, alanı genişletilmiş bir anlayış olarak şekillenmektedir (s. 8).

Ekokurgu eserlerde doğa ve çevre sorunları işlenirken insanın insana karşı olan tahakkümü de temel sorunsallardan biri olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle ekofeminizm de ekokurgu eserlerde anılması gereken düşünce akımlarından birini oluşturmaktadır. Hakan Olgun'un (2017) *Yeşil ve Siyaset Siyasal Ekoloji Üzerine Yazılar* adlı kitabındaki yazısında Howell'e gönderme yapılarak ekofeminizm teriminin ilk kez Françoise d'Eaubonne tarafından *Le Féminisme ou la mort (Feminizm ya da Ölüm)* adlı eserde kullanıldığı belirtilmektedir. d'Eaubonne'un, sözü edilen eserde doğanın tahrip edilmesinin sebebini ataerkil toplum düzenine bağlanarak sürdürülebilirliğin sağlanmasının feminist bir devrimden geçtiğini söylediği vurgulanmıştır (s. 388).

Ekofeminizm 20. yüzyılın iki büyük düşünce akımının, feminizmin ve ekolojinin, birleştirilmesi anlamına gelmektedir. Olgun (2017), ekofeminizmi bu çağın getirdiği karmaşık sorunlar sonucunda şekillenen bir akım olarak tanımlarken akımı "feminist" yapan unsurun ataerkil yapı ve uygulamalara karşı çıkışı; ekolojik yapan unsurun ise ekosistemin değerini bilmeye ve korumaya yönelik vaadi olduğunu belirtmektedir (s. 389).

Feminizm temelde Batı felsefesindeki ikiliklere (düalizme) dayanan, doğayla özdeşleştirilerek kadını ikincil olarak gören ataerkil düşünceye karşı oluşmuş bir düşünce akımıydı. Ataerkil düşünce, bütün yaşantıyı düalizme dayandırırken insanlar arasındaki ilişkileri erkek ve kadın olarak iki cinsiyete ayıran bir düzenleme sunmaktaydı. İnsanı merkeze alan ve aklı önceleyen Rönesans sonrası bütün ilerleme ve gelişmeler de temelde akla, zihne, özneye ve kültüre dayandırılırken ikincil görülenler küçümsenmiş ve geride bırakılmıştır. Aydınlanma Çağı'nın entelektüel ve bilimsel ortamında da insan odaklı bu düşünce hâkimdir. Aydınlanma düşüncesi için doğa, insanın hizmetine sunulmuş sonsuz imkânları olan bir hammadde kaynağıdır. Kadınlı doğa arasında kurulan bu özdeşleştirilmenin temelinde daha çok, kadının biyolojik özellikleri yani çocuk doğurma, besleyip büyütme, hayatın sürdürülmesini sağlamak için gerekli işler, doğaya ve yaşam döngüsü süreçlerine vakıf olması etkili olmuştur.

Olgun'a (2017) göre ekofeminizm, Batı'da savaş karşıtı, çevreci, lezbiyen-feminist hareketler üzerine şekillenmiş, eylem odaklı bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Ekofeminizm için cinsiyetçilik, ırkçılık, militarizm, sınıf ayrımı gibi toplumsal konularla ekolojik kriz arasındaki ilişkiler birlikte düşünülerek genişletilmiş bir akımdır, diyebiliriz. Zaman içinde ekolojik krizin sebepleri olan zehirli atıklar, ormansızlaşma, nükleer silahlar konusundaki tutumlar, üreme hakları ve teknolojilerine, hayvan özgürleşmesine, yerel ya da uluslararası tarımsal gelişmeye uzanan konular da ekofeminizmin ilgilendiği sorunlar arasında yer almış, böylece kapsamı genişlemiştir (Olgun, 2017, s. 389).

Ekofeminizmi tek bir görüşü ve hareket tarzını benimsemiş bütüncül bir akım olarak algılamak gerekmektedir. Ekofeministler militarist, hiyerarşik ve doğanın yok edildiği bir topluma karşı olsalar ve bu anlayışın alternatifi bir toplumu inşa etmek isteseler de buna ulaşmak için farklı analizler yapmakta ve stratejiler geliştirmektedirler. Zaman içinde liberal ekofeminizm, kültürel ekofeminizm, sosyal ekofeminizm, sosyalist ekofeminizm gibi temel ilkeleri aynı olmakla birlikte farklılıkları da olan alt ekofeminist kollar ortaya çıkmıştır (Olgun, 2017, s. 398-408).

Ekofeministler içinde farklı analizler yapan düşünür ve aktivistlerden biri olan Plumwood'un (2017) *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek* adlı eserinde Batı felsefesinde önemli yer tutan ikiciliğe değinilerek bütün farklılıkları bu ikiliklere göre düzenlemenin her bir unsurun doğasının ötekiyle paylaştığı

nitelikleri dışlamasıyla kutuplaştırıcı biçimlerde inşa edildiğinden söz edilmektedir. Egemen tarafın “asıl”, ikincilin de ona göre tanımlanmasından kaynaklanan ikisi arasındaki gerçek kurtuluş ya da eşitlenmenin durumun tersine çevrilmesiyle değil, bu anlayışın ortadan kalkmasıyla sağlanacağı belirtilmektedir (s. 47-62).

Plumwood (2017), ataerkil düşünce dendiğinde biyolojik cinsiyete dayanan bir kimliği çağrıştıran anlayışı da sorgulamaya açarak “efendi” olarak tanımladığı tahakküm eden anlayışı teşhir etmektedir. Bu “efendi” anlayışı feminist kuramların tanımladığı eril kimlikten daha karmaşık bir özellik taşımaktadır. “Efendi” anlayışı Plumwood’ta sınıf, ırk ve toplumsal cinsiyete dayalı, tahakküm bağlamında oluşturulmuş çok yönlü ve karmaşık kültürel bir kimlik olarak tanımlanmaktadır. Bu “efendi anlayışı” akla dayalı yaşam biçimlerini pekiştirirken kadının, kölenin, hayvanın ve doğaya ait her şeyin tahakküm altına alınması sonucunu doğurmuştur (s. 14).

Plumwood (2017) ayrıca sadece biyolojik cinsiyete bağlı olarak kadına atfedilen olumlu bir yaklaşım, bir nevi takdir etme gibi sunulan ön kabullerin de yine inşa edilmeye çalışılan kimlikle ilgili olduğuna dikkat çekmektedir. Örneğin kadın, doğası gereği hiçbir şeye zarar vermez, ya da kadınlar diğer kadınlarla mutlak kardeştir, yeryüzünü bir anne gibi görür, tahakküm etmez ya da şiddet kullanmaz düşüncesinin gerçeği yansıtmadığını belirtmektedir. Plumwood’a göre kadın olmak otomatik biçimde ekolojik bilince sahip olmak, doğaya ve başkalarına zarar vermekten kaçınmak anlamına gelmemektedir. Plumwood’ta ekolojik bilinç, biyolojik cinsiyetten bağımsız olarak varılan bir noktadır, diyebiliriz (s. 20).

Ekolojik ve feminist temelli kuramsal tartışmalar geniş bir yelpazede devam etmektedir. Bu bağlamda Plumwood’un doğa ve çevre bilincine sahip olmanın doğaya zarar vermeye engel olmayacağı düşüncesi, kadın olmanın mutlak iyi, doğaya uyumlu olmak anlamına gelmeyeceğini vurgulaması önemlidir; bu düşünce ekoloji ve feminizm duyarlılık bakışın idealize edilmemesi gerektiğine dair uyarıcı bir yaklaşım getirmektedir.

Doğa yazını, Amerikan edebiyatındaki “kurgu dışı” eserlerle başlamıştır. Doğa; başlangıçta Amerika kıtasının yerli halkı Kızılderililerin ruhsal ve fiziksel anne kabul ettikleri bir unsur olarak hikâyelerinde yer almaktayken sonradan Avrupalı kâşiflerin keşfettikleri bu kıtanın coğrafyası ile ilgili yazdıkları metinlerde önemli yer tutan bir unsur olmuştur. On Sekizinci Yüzyıl’ın bilimsel ilerlemeleriyle birlikte yaban hayata bakış değişmeye, “uluyan yaban” olarak algılanan doğa anlayışından “yaban mutluluk verir” algısına geçiş olmuş; bu düşünceyle ele alınan doğayı anlatan kurgu dışı bir doğa yazını gelişmiştir (Toska, 2017, s. 27-37).

Ufuk Özdağ (2017) *Çevreci Eleştiriye Giriş* adlı çalışmasında doğa yazınının; 19. yüzyılın sonlarından itibaren Henry David Thoreau’un *Walking* adlı eserinden başlayarak, 20. yüzyılın başlarından itibaren özellikle yaşadıkları bölgelerin doğal yaşam alanlarını anlatan John Burroughs, John Muir, Mary Austin, Henry Beston gibi doğa yazarlarının kaleme aldıkları çalışmalarla geliştiğinden söz etmektedir. Aldo Leopold’un 1949’da ölümünden sonra yayımlanan *Bir Kum Yöresi Almanacağı (A Sand County Almanac)* ise ekoloji biliminin bulgularından yararlanması ve toprağa karşı ahlaki bir yükümlülüğü önermesi açısından önemli bir eser olarak anılmaktadır (s. 20-23).

Bir biyolog olan Rachel Carson’ın (2021) 1962’de yayımlanan *Sessiz Bahar (Silent Spring)* adlı eseri tarımda kullanılan pestisitlerden en yaygın olan DDT’nin doğada açtığı yıkıcı sonuçlara odaklanmıştır (s. xv-xix). Yazıldığı dönemde eserin yayımlanması büyük kimya şirketleri tarafından engellenmeye

çalışılsa da zaman içinde çevre bilincinin ve bütüncül bir doğa anlayışının oluşmasında yukarıda anılan doğa yazarları ve eserleriyle birlikte *Sessiz Bahar* da etki yaratmıştır.

Türk Edebiyatı'nda da doğa, eserlerde geçen önemli unsurlardan biridir. Amerikan edebiyatında olduğu gibi gezi edebiyatının içinde sayılabileceğimiz eserlerde geçen doğanın dışında, doğa yazını ya da ekokurgunun bir terim olarak kullanılmadığı erken dönemlerde, “güzellik ve saflığın kaynağı” anlayışından uzak, ekolojik denilebilecek bir yaklaşımla ele alınan doğa ile kurgu dışı ve kurgusal eserlerde karşılaşmaktadır. Halikarnas Balıkcısı'nın (Cevat Şakir Kabaağaçlı) eserlerini, bir botanikçi olan Hikmet Birand'ın *Aluç Ağacı ile Sohbetler*'ini (2021) Yaşar Kemal'in röportajlarında (*Bu Diyar Baştan Başa - Yanan Ormanlarda Elli Gün*), kimi romanlarında geçen doğa gözlemlerini ve tasvirlerini (*Deniz Küstü, Kuşlar da Gitti, Ortadirek*), Sait Faik Abasıyanık'ın kimi öykülerinde (*Alemdağ'da Var Bir Yılan*) ele alınan doğa anlatımlarını edebiyatımızdaki ekoyazın ve ekokurgu örneklerinden sayabiliriz.

Günümüzde ekosistemin bozulması hızlandıkça çevre bilinci de artmaktadır. Sorunların ne kadar girift ve çözümünün de o oranda zor, sistematik çalışmalara bağlı olduğunun anlaşılması; sorunların görünürlüğünü mümkün kılan en etkili yollardan biri olan edebiyatta ekolojik meselelerin daha çok ele alınmaya başlanmasını sağlamıştır. Günümüz Türk Edebiyatı'nda da, Batı Edebiyatı'nda olduğu gibi doğa yazını, çevre yazını niteliğini taşıyan eserlere gittikçe daha fazla rastlanmaktadır.

Bu makalede, Türk Edebiyatı'nda ekoyazınsal perspektifi, çeşitli ekokurgusal ve ekofeminist yaklaşımları yansıttıkları düşünülen üç yazar ve onların doğa yazını özelliği gösteren seçili romanları ekoeleştirel bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Bu eserler Buket Uzuner'in *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları Su* (2012), *Toprak* (2015) ve *Hava* (2018); Latife Tekin'in *Manves City* (2018) ve *Sürüklenme* (2018); Oya Baydar'ın *Köpekli Çocuklar Gecesi* (2019) adlı romanlarıdır.

Buket Uzuner ve Tabiat Dörtlemesi

Buket Uzuner, Hacettepe Üniversitesi'nde biyoloji öğrenimi görmüştür. Yazarın çevreci yaklaşımı, ilk romanından itibaren ana izlek olmasa da yan bir izlek olarak hep fark edilmektedir. İlk romanı *İki Yeşil Susamuru, Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri*'nin (1991) adına yansıyan yeşil ve susamuru ifadeleri ile yazarın Türk Edebiyatı'nda yeni olan çevreci bir tutuma işaret ettiği söylenebilir. Bu romanda yan bir olay olarak roman kahramanlarından Teoman üzerinden Türkiye'de Yeşiller Partisi'nin kuruluş aşamalarından söz edilmekte, o yıllarda çevreci hareketin sınırlı da olsa toplumda ilgi görmeye başladığına dikkat çekilmektedir. Buket Uzuner'in ikinci romanı *Balık İzlerinin Sesi* ise, “doğa yazını” olarak ortaya koyduğu ilk eseridir. Uzuner'in son çalışması ise “tabiat dörtlemesi” olan eseri *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları*'dır.

Buket Uzuner'in *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları*'ndaki ekolojik yaklaşıma dair daha önce bazı çalışmalar yapılmıştır. Süreyya Doğan (2017) “Ekoeleştiri ve Buket Uzuner'in Romanları” adlı makalesinde Uzuner'in diğer romanlarıyla birlikte dörtlemenin ilk iki romanındaki ekoeleştirel unsurları tespit etmiştir. Neşe Apaydın (2019) “Buket Uzuner'in *Su, Toprak* ve *Hava* Adlı Romanlarında Türk Mitolojisinin İzleri” adlı makalesinde ilk üç ciltteki şamanizm ile ekolojik yaklaşım arasında kurulan ilişkiyi ele almıştır. Buket Uzuner'in eserlerindeki ekolojik yaklaşımlara dair son iki-üç yıl içinde bazı yüksek lisans tezleri de hazırlanmıştır. Bunlardan Sibel Uğurlu'nun (2020), “Buket Uzuner'in Hikâye ve Romanlarının Ekoeleştiri Bağlamında İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezi yazarın kurmaca eserlerindeki doğa hassasiyetini, feminist yaklaşımı incelemiştir. Yasaman Gonagova (2020),

“Ekoleştirici Bağlamında Buket Uzuner’in “Tabiat Dörtlemesi” Serisindeki Üç Roman Üzerine Bir Değerlendirme” başlıklı yüksek lisans tezinde Uzuner’in söz konusu üç romanda çevresel sorunlara kendine özgü bir yaklaşım geliştirdiğini ileri sürmüştür. Ali Danışman (2022), “Buket Uzuner’in Tabiat Üçlemesinin (Su, Toprak, Hava) Ekokritizm Açısından İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde yazarın şamanist unsurları kendisine destek yaparak romanlarında erkek egemen zihniyeti kadın ve çevreyle ilgili sorunların kaynağı olarak teşhir ettiğini savunmuştur.

Dörtlemenin ilk üç cildi *Su*, *Toprak* ve *Hava*’da gazeteci Defne Kaman’ın maceralarına dayanan, doğayı odağa alan bir ekoyazın örneği oluşturulmaktadır. Yazar şu ana kadar üç cildi yayımlanan eserde Defne Kaman ve anneannesi Umay Bayülgen özelinden İstanbul’un Kalamış gibi bir semtinde çevreci ve ekofeminist görüşün ilkelerine uygun bir yaşam anlayışının mümkün olduğunu anlatmaktadır. Uzuner, roman boyunca ekofeminist görüşün savunduğu yaşam tarzının eski Türk inancı olan şamanizmin ilkelerinde de mevcut olduğunu doğrulayacak örnekler sunmaktadır. Dörtlemenin dördüncü romanı ise bu makale yazıldığında henüz yayımlanmamıştır.

Su romanı Defne’nin kayboluşu ve Umay Ninesi, annesi Ayten, kardeşi Aysu’nun onu aramak için karakola başvurusuyla başlar. Komiser Ümit Kaman Defne’yi ararken şehrin farklı yerlerinde saçlarından ve elbiselerinden sular süzülen onunla karşılaşır. Defne’nin eline tutuşturduğu pusulalardaki sayılar ve harfler, komiserin yolunu Sahaf Semahat’la kesiştirir. Sahaf Semahat’ın yardımıyla sayılar ve harflerin *Kutadgu Bilig*’ten alınmış dizelere işaret ettiği anlaşılır. Umay Nine’nin yorumlamaları ve rüyaları ile o günlerde Kadıköy İskelesi’nde görülen yaralı Yunus’un karnında saklandığı ima edilen Defne Kaman bulunur. *Su* romanında Uzuner, şaman geleneğinde de suyun hayatın sürdürülebilirliğindeki önemi üzerinde durur. Romanda diğer taraftan da Defne Kaman’ın kadın cinayetleri haberleri yaptığından saklanmak zorunda kalışıyla kadınların toplumda nasıl bir eril tahakküme maruz kaldıkları anlatılmaktadır.

Su romanında gazeteci Defne Kaman’ın internet sayfasının “Son ağaç öldüğünde, son ırmak kurduğunda ve son balık tutulduğunda parayı yiyemeyeceğimizi anlayacağız.” diyen (Cree) Kızılderili atasözüyle açıldığından söz edilmektedir (Uzuner, 2012, s. 19). Yazar böylece romanın başkarakterinin doğa anlayışını ortaya koyarak okurunu doğa yazını örneği okumaya hazırlamaktadır. Roman boyunca Defne Kaman’ın HES’lere karşı olduğu ana fikrine dayanan röportajlarından soyu tükenme tehlikesinde olan Yunuslar, Lüferler, kartallar, kelaynaklar, telli turnalar, Akdeniz foku, Anadolu parsı, susamurları, karçiçeği, kardelen, orkide gibi doğanın farklı türlerdeki “can”larının, dolayısıyla doğanın kaynaklarının tehlikede olduğunu anlatan yazılarına dikkat çekilmektedir.

Romanda Defne Kaman olayında görevlendirilen Komiser Ümit’in ilk görüşte aşık olduğu Tasvir’le ilişkisi üzerinden bir yan olay olarak kültürel türçülüğe değinilmektedir. Komiser Ümit’in Alevi olan ailesi de Tasvir’in Sünni olan ailesi de bu evliliğe rıza göstermemektedir. Tasvir romanda açık görüşlü, üniversite mezunu, türbanlı bir kız olarak çizilmektedir. Eserde ele alınan bu ve benzeri ana ya da yan temalarla ekofeminist görüşün üzerinde durduğu efendi anlayışının eleştirisi yapılmakta; Umay Nine’nin temsil ettiği şamanizmin doğaya değer veren eşitlikçi anlayışı çare olarak sunulmaktadır.

Romanda dünyanın merkezinin doğa ve doğanın da kadın olduğunu vurgulayan ifadeler Umay Nine ve ondan el alan torunu Defne’nin ağzından aktarılır. Defne’nin adının verilmiş hikâyesi, Umay Nine’nin ağzından, edilgen kimliğe hapsedilmeyi reddeden kadın imgesiyle ekofeminist görüşü doğrular nitelikte anlatılır. Umay Nine’nin rüyasındaki hikâyede Yunan mitolojisindeki Defne’nin aksine edilgen kimliğinden sıyrılıp özne olan bir Defne karakteri vardır:

... Biliyor musun Evlâdım, biberiye eczacılıkta ‘Rosmarinus’ adıyla da bilinir. Çok kıymetli, şifalı bir bitkidir. Bu yüzden Defne’nin adını aslında Rosmari koymayı istedim ama kızım Ayten hamileliğinin son ayında rüyamda Defne ile Apollon’u gördüm. Şimdi, bilirsin Yunan mitolojisinde Defne, kendisine tecavüz etmeye çalışan yarı tanrı Apollon’dan kaçabilmek için ağaca dönüşür ya, benim rüyamdaki Defne, tam tersine kendini kovalayan Apollon’u ağaca dönüştürüyor ve sonra kendisi ormanda özgürce mutlu yaşıyordu. (Uzuner, 2012, s. 193)

Buket Uzuner, bütün roman kişilerini adlarından başlayarak psikomitolojik görüşe ve şamanist bir anlayışa uygun biçimde kurgulamıştır. Defne’nin ninesi Umay Bayülgen, dedesi Korkut Bayülgen, annesi Ayten, ablası Aysu, yeğeni Ayperi adları mitolojik anlamlar taşıyan adlardır. Umay Bayülgen Korkut Bayülgen’in ölümünden sonra da Kalamış’taki bahçesinde fiskiyeli havuzu olan iki katlı evde yaşamını sürdürmektedir. Kalamış’taki ev, çevresinde yükselen çok katlı beton yapılara rağmen bahçesindeki serada organik bitkiler yetiştirmeye imkân sunan bir vaha gibi büyük bir kentin merkezî ve tarihî bir semtinde bile doğal yaşamın sürdürülebileceğini gösteren bir yapı olarak varlığını sürdürür.

Toprak romanı gazeteci Defne Kaman’ın tarihi eser kaçakçılığı ile ilgili yaptığı haberin izlerinin onu Çorum’a Hititlerden kalan antik kente kadar sürüklemesiyle şekillenir. Bu romanda Defne’ye kardeşi gibi gördüğü Karaca yardım etmeye çalışır. Karaca’nın telefonuna gelen şifreler yine Defne’yi arayan Umay Nine, Sahaf Semahat, Güneş Aytan ve diğerlerini Kutadgu Bilig’den dizelere yönlendirir. Umay Nine’ye göre Yazılıkaya Tapınağı’nda o günlerde görülmeye başlanan geyik de don değiştirmiş bir elçidir. Perşembe akşamı kaybolan Defne’nin Pazar akşamı bulunması ve kaçakçıların amaçlarına ulaşmadan yakalanmasıyla roman sona erer.

Toprak romanında yazar, psikomitolojik görüşü doğrulayacak olaylar zinciri oluşturmakta ve bununla bağlantılı pek çok ayrıntıya yer vermektedir. Boyalı Höyük hakkında konuşulurken müze müdürünün Boyalı Höyük’te toprak bir matarada bal ve arı reçinesi ile karışmış çörekotu tohumlarının bulunmasından söz etmesi Defne’yi heyecanlandırır. Çünkü Defne, bir eczacı olan Umay Ninesinden balla çörekotu karışımının antiseptik etkisi olduğunu ve bu bilgiye Sibiryadaki Türklerin de sahip olduğunu öğrenmiştir. Sibiryadaki Türklerin kadim geleneklerindeki tıbbî bilgilerle Hititlerde karşılaşmak Defne’ye şaşırtıcı gelmiştir. *Toprak* romanının önemli kahramanlarından biri olan Güneş Aytan ise Kızılderili olan eski eşinden edindiği bilgilerle buna benzer uygulamaların Kızılderili kültüründe de bulunduğunu aktarır (Uzuner, 2015, s. 125). Uzuner böylece farklı kültürlerde biçimsel farklılıklar olsa da özün aynı olduğunu söyleyen psikomitolojiye işaret etmektedir (Apaydın, 2019, s. 227-228).

Romanda sık sık Umay Bayülgen’in ağzından “Bütün canlar candır, bütün canlar farklılıklarıyla eşit derecede önemlidir.” mesajı bir leitmotif olarak tekrarlanır. Bu görüş, Serpil Oppermann’ın (2012) bütünselliği benimseyen ekoleştirimlere de gönderme yaparak belirttiği “...ekosistemdeki tüm canlılar, değeri insana faydalarından bağımsız olarak kabul edilmesi gereken birer bireydir ve her bireyin kimliğini diğer canlılarla olan ilişkisi şekillendirir” ifadesine dayandırılabilir (s. 15). Bütünsellik kavramı ise Arne Naess’in 1973’te ilk kez kullandığı derin ekoloji terimi ile kastedilen doğanın insan tarafından ötekileştirilmesini, insanın kendisini doğadan ayrı ve üstün bir konumda değerlendirmesini, doğayı bir hammadde kaynağı olarak bilinçsizce sömürmesini eleştiren görüşle temellenmektedir (Oppermann, 2012, s. 20-21).

Uzuner (2015) roman boyunca zaman zaman özellikle kaman olduğu belirtilen Umay Nine’nin ağzından ekoleştirimlerin insandan bekledikleri gibi insanın doğaya katkısı ya da doğadaki işlevini şöyle dile getirir:

Tabiat, hava, su, toprak ve güneşle bir bütündür, onun tüm canlılarla birlikte meydana getirdiği mükemmelliği vardır. Bunu bozan, bir anlamda tabiatın tek kusuru insandır. Fakat aynı zamanda, tıpkı meyvenin çekirdeği gibi, insan tabiatın göbeğinde, geleceğinin umudu olarak yer alır. (s. 103)

Hava romanı nükleer enerji santralleri ile ilgili yazdığı bir yazı dolayısıyla Kayseri’de yargılanan Defne Kaman’a destek olmak üzere bütün ailesinin Kayseri’ye gelmesiyle başlar. Uzuner, *Hava*’da ilk iki ciltte İstanbul ve Çorum’da geçen macerayı anlatırken üzerinde durduğu temaları bu kez de Kayseri’nin tarihsel ve kültürel dokusundan yararlanarak işler. *Hava*’da da ilk iki ciltte olduğu gibi hayvan mitosundan yararlanır. *Hava*’daki hayvan Türk mitolojisinde adaleti simgelediği belirtilen kartaldır. Romanda gazetecilerin özgürce haber yapmasının kısıtlanması, yazıları yüzünden yargılanmaları, adalet duygusunun sarsılması gibi temalar üzerinde de durulur. Bu romanda ilk iki romandan farklı olarak, Umay Nine ve Defne’nin aynı gece rüyalarında aynı şeyi görmeleri üzerine Defne ortadan kaybolur ve geri dönmez; roman da bu belirsizlikle sona erer. Buket Uzuner dörtlemenin ana çözümünü dördüncü cilde bırakmıştır.

Hava’da da Uzuner, *Su* ve *Toprak*’ta olduğu gibi yan temalara da yer vermiştir. Bunlardan biri Kayseri’de On Üçüncü Yüzyılda yaşayan Gevher Nesibe’nin ruh sağlığı bozuk hastaların tedavisinde su ve müzik sesinden yararlanan bir şifahane açtırmasıdır. At binen, iki örgülü saçları açık olan Gevher Nesibe’nin varlığı, Selçukluların ileri görüşlülüğünün o çağda da kadın ve erkeğin eşit şekilde toplum hayatında yer aldığı bir belirtisi olarak gösterilir. Yazar böylece On Üçüncü Yüzyılda toplumda eşitlikçi ve türcülüğe karşı anlayışın hâkim olduğunu ispatlamaya çalışmıştır (Uzuner, 2018, s. 49-51).

Romanda Kaman geleneğinin türcülüğe karşı oluşu birkaç yerde tekrarlanarak özellikle son yıllarda tartışılan veganlık ya da vejetaryenlik anlayışlarına da değinilir. Doğadaki besin zincirinden söz edilerek insanın ne yiyeceğini seçme şansının olduğu vurgulanır, kaman geleneği et yemeyi yasaklamamıştır ancak diğer canlılara eziyet edilmemesi öğütlenmiştir:

Bizim Kam geleneğimizde her canlıya saygı göstermek, hiçbirini küçük görmemek ve fenalık yapmamak kuraldır. Yine kadim geleneğimiz, bütün canlıların birbirine bağımlı olan hayatını – şimdi adına ekolojik döngü dediğiniz şey – binyıllardır zaten savunur. Yunus balık yer, kurt geyik, kartal yılan, kedi fare, at ot yer. Onlar buna mecburdur. Ancak insan farklıdır, çünkü o ne yiyeceğini seçebilir. İsteyen geleneğine uygun olan hayvanın etini, isteyen sadece ot yiyebilir. En mühimi hayvanlara eziyet, işkence ve israf bütün inançlar gibi Kamlık’ta da haramdır, günahdır, yanlıştır. (Uzuner, 2018, s. 82)

Hava romanında yazar, genel olarak doğanın dengesinin bozulmasının yol açtığı çok yönlü sorunları, sağlığı tehdit eden ölümcül hastalıklardan iklim krizine, doğanın kaynaklarının tükenmesinin doğurduğu tehlikelere uzanan küresel sorunlara ve aile içi şiddet, hayvan hakları, düşünce özgürlüğü ve adalet gibi konulardaki politikalara kadar pek çok konuya yer vererek işlemiştir. Uzuner romanlarda, bütün sorunların sebebini de toplumun kadim geleneğinin dışına çıkmak olarak göstermiştir.

Romanda, aile içi şiddet Sahaf Semahat üzerinden işlenir. Sahaf Semahat’ın neden ve kimden kaçtığı ilk iki romanda açıklanmayan merak unsurlarından biridir. *Hava*’da olay örgüsündeki bu düğüm de çözüme kavuşturulurken gerçek adı Bahar olan Semahat’ın Nevşehirli varlıklı bir aileye mensup olduğu, henüz ortaokul öğrencisiyken öz dayısının tecavüzüne uğrayıp hamile kaldığı, ailesinin bu durumdan onu sorumlu tuttuğu ortaya çıkar. Semahat’ın annesinin kızına karşı katı gelenekçi tutumu gibi romana eklenen yan olaylar ile Uzuner (2018), ekofeminist anlayışın üzerinde durduğu kadına, çocuğa ve doğaya tahakküm eden eril efendinin karmaşık ve toplumsal bir kimlik olarak oluşturulduğunu romandaki anne karakteri ile görünür kılmaktadır (s. 101-106).

Buket Uzuner romanlarda, ekofeminist bir anlayışla mitolojileri ve şamanizmi örtüşen özellikleriyle bir arada işlemekte ve mitolojilerin toplumun ortak bilinçdışının ürünü olduğunu söyleyen Bilgin Saydam'ın (2017), 'farklı toplumların mitlerinde biçimsel farklılıklar olsa bile insanî özün aynı kaldığı'nı belirttiği görüşünü doğrulayacak olaylar ve durumlar zinciri oluşturmaktadır. Uzuner, böylece çağlar, coğrafyalar, inançlar değişse bile insanın özünün aynı kaldığını söyleyen psikomitolojik bakışı da doğrulamaktadır. Yazarın romanlarına eklediği polisiye olayın çözümü, *Kutadgu Bilig*'den alınan dizelerin ışığında sağlanır. Bu da romanda yazarın üzerinde durduğu Kaman geleneğinin söyledikleri ile İslamiyet'ten sonra yazılan ilk eserlerden biri olan Kutadgu Bilig'deki temaların birbirini tamamladığı ve özde aynı olduğu mesajını desteklemektedir (Apaydın, 2019, s. 235). Diğer taraftan Uzuner, Umay Bayülgen, Defne Kaman, Sahaf Semahat başta olmak üzere romanlardaki eril tahakküme boyun eğmeyen, her çeşit türçülüğe karşı çıkan, eşitlikçi ve yerleşik edilgen kadın anlayışına uygun olmadıkları için "uyumsuz" olarak nitelenen kadın karakterler üzerinden ekofeminist düşüncüyü yansıtmaktadır.

Latife Tekin ve Manves City, Sürüklenme

Latife Tekin 1957'de Kayseri'nin Bünyan ilçesinde doğmuştur. Dokuz yaşındayken ailesiyle İstanbul'a gelen yazar Beşiktaş Kız Lisesi'ni bitirmiştir. "Latife Tekin'in Romanlarına Ekoeleştirel Bir Yaklaşım" başlıklı yüksek lisans tezindeki tespite dayanarak Latife Tekin'deki çevreci yaklaşımın aslında ilk romanından itibaren görüldüğünü söylemek mümkündür (Karaman, 2020, s.113). *Sevgili Arsız Ölüm*'deki Dirmit'in doğa ile olan ilişkisi, doğayı yaşamın vazgeçilmez kaynağı olarak gören doğa merkezli anlayışa uygundur. *Berci Kristin Çöp Masalları*'nda ise Çiçektepe çöplüğünde gecekondularda yaşayan insanların doğayla ve belediyeyle olan mücadelesi yoksulluk ekseninde ele alınmaktadır.

Macit Balık ise (2013), Latife Tekin'in "eko-feminist, eko-sosyalist" yaklaşım çerçevesinde değerlendirilmesi gereken romanlarının *Ormanda Ölüm Yokmuş* ile başladığını, *Unutma Bahçesi* ve *Muinar* ile devam ettiğini ileri sürer:

Tekin romancılığının ikinci döneminde doğayı romanlarının içeriğini oluşturan temel malzemelerden biri olarak kullanır. İstanbul'da uzun yıllar yaşadıkten sonra doğayla iç içe bir yaşam tercih eden yazarın bu dönüşümünde kirlenen çevre ve bozulan doğal dengenin etkisi vardır.

Ormanda Ölüm Yokmuş önceki romanlarından farklı olarak bu roman ve sonrasında doğa kentten kaçmak isteyen insanların dinginlik, sessizlik ve sonsuzluk arayışının mekânıdır. (s. 8)

Latife Tekin'in *Aşk İşaretleri*'nden altı yıl kadar sonra kaleme aldığı *Ormanda Ölüm Yokmuş*'la başlayan bu dönemde doğaya yönelmeye başladığı görülmektedir. Latife Tekin'in romanlarındaki çevreci eleştiri, feminist ve sosyalist görüşle biçimlenmiştir. *Ormanda Ölüm Yokmuş* romanından itibaren de ekofeminist duyarlılık, eserlerinin ana temasını oluşturmaktadır.

Bu romanın öyküsü resim yapmayı bırakan Emin ile öyküler yazan ama bunları kendine saklayan Yasemin'in ormanda yürüyüş yaparken konuşmalarına dayanmaktadır. Emin de Yasemin de çektikleri aşk acısından kurtulmak, geçmişleriyle hesaplaşmak için ormanda yürüyüşe çıkarlar. Uzun diyaloglarla süren yürüyüşlerinde ağaçların, bulutların, rüzgârın ve yaprakların da kendilerine katıldığını hissederler. Romanda orman, yaşamın sürekliliğini, ölümsüzlüğü, dinginliği ifade eder. Yasemin romanda değişimin nerede başladığını sorgularken şöyle demektedir:

Biz de ağaçlar gibiydik, güneşe bağlı... Güneş batınca uyumamız gerekiyordu, senin söylediğin şey, altı ay güneş vardı, altı ay yoktu gibi bir şey oluyor... Keşke fotosentezle ilgili biraz daha şey bilsen, bulup okumam lazım, sanki biz de ışığı alıp bir şeye çeviriyoruz ya da çeviriyorduk bilmiyorum, değişim böyle bir konuda oldu belki... (Tekin, 2019, s. 176)

Latife Tekin'in çevreci ekokurgu olarak değerlendirilecek diğer romanı *Unutma Bahçesi*'nin kahramanları Tebessüm ve Şeref de kent yaşamından uzaklaşmayı seçmiştir. Tebessüm ve Şeref arasındaki diyaloglar unutmak, geçmiş, cennet, cehennem gibi kavramlar üzerine kurulmuştur. Romanda, plastik atıklardan nefret eden Tebessüm ile nükleer santralde mühendis olarak çalıştıktan sonra ıssız bir koyda on yıl yaşayan Şeref, Ege'de küçük bir kasabada doğayla iç içe bir bahçe kurmaya çalışırlar. Yazar, Tebessüm ve Şeref'in diyalogları üzerinden doğada yok olmadan yüzlerce yıl kalan atıklara, endüstriyel tesislere, ürünlere dikkat çekmekte; çevreci anlayışın ilkelerine uygun bir yaşam alanı oluşturma çabalarına değinmektedir. Yazar, okurlarına kahramanlarını unutmak-unutmamak ya da hatırlamak-hatırlamamak kavramlarını felsefi boyutuyla tartıştırmakta, hangisinin insanı deliliğe götürdüğünü de sorgulatmaktadır. Tekin (2004), "Unuttuğu için mi delirir insan, unutamadığı için mi? Bir daha asla geri dönemeyeceğiz; bir daha asla cennet bahçesine dönemeyeceğiz, masumiyete dönemeyeceğiz, ..." (s. 275) diye başlayan pasajda yakın tarihin dünyadaki ve ülkedeki olaylarını anarak çevreci kurguya uygun bir okumayı mümkün kılmaktadır.

Muinar (2006) ise Elime ve yüzlerce yıldır yaşadığı söylenen bir kocakarı olan Muinar'ın diyalogları üzerine kurulmuş bir romandır. Yazar, bütün kahramanları kadın olan bu romanda yine sorunlara ekofeminizm açısından yaklaşırken ekolojik sorunların karmaşıklığını ve sistemle olan bağına göz ardı etmeden ele almıştır. Böylece sorunların bireysel çabalarla çözümlenemeyecek ölçüde derin olduğu da dile getirilmiştir.

2018 yılında eşzamanlı yayımlanan *Manves City* ve *Sürüklenme* ise, Latife Tekin'in çevre yazını olarak ele alınabilecek dikkat çeken romanlarıdır. Romanlar yazarla yapılan söyleşilerde ifade ettiği şekliyle birbirine ayna tutar nitelikte, birbirinden bağımsız okunabilecek ama eşzamanlı okunmaya da müsait olan çalışmalardır (Çeşit ve Kozanoğlu, 2019). Latife Tekin, romanlarda birbirine komşu iki küçük kasaba olan Erice ve Cehil üzerinden altüst olan dünya koşullarının görünümünü ortaya koymaktadır. *Manves City*'de sanayileşen yerleşim yerlerindeki yoksulların ve özellikle sanayi işçilerinin durumu, doğanın bozulması, insanın yersiz yurtsuzlaşması; *Sürüklenme*'de ise altüst olan dünyada genç işsizliğinin ve yoksulluğun derinleşmesi, aidiyet duygusunu yitiren gençlerin sürükleniş halinde oluşları üzerinde durulmaktadır.

Manves City'de Manves Holding'in küçük bir kasaba olan Erice'ye fabrika açmasıyla birlikte kasabanın doğasından insanların günlük yaşamlarına kadar her şeyin değişmesi anlatılmaktadır. Fabrikanın açılmasıyla kasaba hızla göç almaya başlamış, Erice'de bir işçi sınıfı oluşmuştur. Kasabanın bu kontrolsüzce büyümesi hem kasabahıları hem de göç edenleri etkilemiştir. Ericeliler kasabanın eski günlerini özlemekte; göç edenler çalışmak için geldikleri bu kasabada terk etmek zorunda kaldıkları memleketlerinin bitkisini, alışkanlıklarını yeniden yeşertmeye çalışmaktadırlar. Her iki taraf da bu hızlı değişimin sıkıntılarını yaşamaktadır. Manves Holding için bunların hiçbirinin önemi yoktur, o sadece daha çok kazanmaya odaklanmış bir organizasyondur. Romanda bu hızlı değişimin en çok kadınları etkilediği romanın kahramanlarından biri olan Nergis'in köşe yazısında şöyle dillendirilmektedir:

Erice'de yaşamak güzeldi eskiden, hoş kokulu, yumuşak toprağına yağmur gibi insan yağmadan önce geceleri evlerde toplanır çay sefası yapılır, sabahları güle söyleşe tarlaya, fabrikaya yürünürdü. Erice, Erice'ye sığmaz olup taşı sonradan, gelenler ayaklarını sürüdüğü için arkası da kesilmiyor. Kadınlar olarak biz bu sele hazırlıksız yakalandık. İşe gitmek için minibüs beklerken kamyonetlerden, arabalardan bakışlar uzuyor. Pazara ayakkabı, parça kumaş getirip döken satıcıların kornalarına maruz kalıyoruz. Alışveriş sırasında gülerken elle taciz ettiklerini de bilmeyen yok..... (Tekin, 2018a, s. 31-32)

Roman beş yıl hapis yatıp çıkan Ersel'in Erice'ye dönmesi ve kaybolan üvey kızı Eda'yı araması ile başlar. Ersel hapisteyken yazdığı çocukluk arkadaşı Nergis'i ve beş yıl önce bıraktığı kasabayı çok değişmiş bulur. Ersel kasabadan ayrılırken de işçilerin sorunları vardır ama döndüğünde karşılaştığı insanlar ve kasabanın kendisi onu hayal kırıklığına uğratabilecek kadar değişmiştir. Ne insanlar ne kasabanın doğası Manves'in umurundadır. İşçiler için çalışma koşulları daha da ağırlaşmış, güvencesiz işçiler kendilerine dayatılan zor koşullara boyun eğmek zorunda bırakılmış, işsizlik artmıştır.

Romanda Latife Tekin, yerleşim yerlerinin endüstri alanlarına dönüştürülmesinin kasabaların hızlı göç almasına yol açtığını; bu durumun da farklı boyutlarda sorunları beraberinde getirdiğini anlatmaktadır. Zor koşullarda çalışmak zorunda kalan insanlar doğadan koparken sanayileşme, hem doğayı hem de özellikle kadınları savunmasız bırakmış, örselemiştir. Romanda bu mesaj Nergis'in yazısıyla verilirken hayatın devamlılığının da kadınlara emanet olduğunun üzerinde durulmaktadır:

Hiçbirimiz toprağa burada düşmüş tohum değiliz ama yeşerdiğimiz yer burası. Havaşını kendimize hava yapmakta gecikmemişiz, ağacından meyvesini derlemişiz. Hayatlarınızı sarın geriye, çocukluğunuzu bulursunuz da, Erice'nin sizi bugüne getiren tabiat harikası doğasını bulamazsınız. Kaybettiklerimizi sayıp dökmek marifet değil, kalanı elden çıkarmayıp korumacı olmaya bakalım. Çoluk çocuk büyük küçük herkesin hayali, geleceği biz kadınlara emanettir. (Tekin, 2018a, s. 33)

Latife Tekin (2018a), romanda yine Nergis'e "Bir yerin göçmen yurdu olması ayrı şey, göçmen bölgesi olarak ilan edilip felakete davetiye çıkarılması ayrı şey. .... Kirazın kalbini kırana ceviz de yar olmaz." (s. 34) dedirterek doğanın kendi düzenine aykırı olan uygulamaların faydasızlığına da dikkat çekmektedir.

Sürüklenme'de asıl tema; sadece ülkede değil dünyada da karmaşık sorunlarla dengelerin bozulmasının yoksulluğu derinleştirilmesi, genç işsizliğin artması ve bunun sonucunun yazarın deyimiyle "sürüklenme hali" olarak gördüğü insanların aidiyet duygularını ortadan kaldıran göç olgusudur. Latife Tekin bu temayı yersiz yurtsuz ve kimsesiz, yoksul üç genç - Tamsi, Sezer ve Karaca - üzerinden anlatırken romanın adsız anlatıcısının da Takviye adlı bir sivil toplum örgütüne kaynak sağlamak için İngiltere'den Rusya'ya, Yunanistan'dan Türkiye'ye örgütün ayarladığı ekonomi sınıfı biletlerle seyahat ederken sürüklendiğine dikkat çekmektedir.

Anlatıcı, "Tijen'in takımı" diye söz ettiği ablasının birlikte siyasi mücadele verdiği arkadaşlarının kurduğu sivil toplum örgütü Takviye'de çalışmaktadır. Takviye başlangıçta hak arayıcı bir amaçla yola çıkmış bir örgüt olsa da zaman içinde kurulma sürecinde olanların çoğu ayrılmış ve örgütün işleyişi değişmeye başlamıştır.

.... Tam zamanında gelmişim Cehil'e. Laf olsun diye söylemiyorum, az daha gecikecek olsam girmek yasaklanacakmış buralara, otobana bağlanan asfalt yolun çoğu madene gitmiş, geri kalanı da çatlak patlak içinde. O eski çayır çimeni ara ki bulasın, koyunların kuzuların yerini iş makineleri almış, kilometrelerce kazıp oymuşlar toprağı, ay krateri gibi kupkuru bir uçurum. Gerginlik içeriye de yansımış tabii, sürekli kavga çıkıyor çalışanlar arasında, durum sıkıntılı gerçekten. İşin kötü tarafı Nevres işletmeyle alakasını kesip kendini ipeğe vermiş, çiçek sepetlerinin, renk renk su dolu kavanozların, boya kazanlarının, ısıtma aletlerinin dönüp duruyor, nasıl büyümüş olduğunu görmek sarstı beni doğrusu. (Tekin, 2018b, s. 138-139)

Romanda Cehil'de olduğu gibi maden arama çalışmalarıyla doğası bozulmayan yerin kalmadığı, bu nedenle küçük kasabaların ve köylerin de yaşanmaz hale geldiği anlatılmaktadır. Maden aramak için yapılan kazılar birçok yerde tarım alanlarının daralmasına; bölgede topraklarını elden çıkarmak isteyenlerle buna karşı çıkanların arasında sürtüşmelere neden olmaktadır.

Kendisi de yersiz yurtsuz olan anlatıcının yine Raşit'e yazdığı bir mesajda da "Takviye'ye para bulmak için ne zaman sizin zengin adamlardan biriyle görüşmeye gitsem hayatıma tek başına direnmeye çalışan parasız bir genç dâhil oluyor. Bundan bir şey anlamamız gerekiyor mu sence?" (Tekin, 2018b, s. 112) demesi gençlerin sürüklenme haline, bunun da günümüzde çok sık karşılaşılan bir durum olduğuna işaret etmektedir.

Latife Tekin, edebiyat hayatının en başından itibaren yoksulları onların içinden anlatmak amacıyla yazmaktadır. Onun bu tutumu; doğayı odağına alan, plansız bir şekilde endüstri bölgelerinin oluşturulmasının anlatıldığı *Manves City*'de de devam etmektedir. Maden arama çalışmalarıyla verimli tarım alanlarının yitirilmesinin yol açtığı doğadaki tahribatı ve bunun bölge insanların yaşamında oluşturduğu değişimi, işsizlik ve yoksullaşmanın derinleşmesini, dış ve iç göçlerle insanların aidiyet duygularını yitirme hallerini de *Sürüklenme*'de anlatmaktadır. Günümüzde sosyalist çevreci anlayışın üzerinde durduğu bu meseleleri Latife Tekin mümkün olduğunca yalınlaştırdığı bir dille anlatmayı tercih etmiştir. Böylece Tekin hem kendi sanatında yeni bir aşamaya geçmiş ve çevre yazını örneği olan eserlerinde yeni yalın bir dil inşa etmiş hem de romanlarının izleğini dilin ötesine taşımayı başarmıştır.

Oya Baydar ve Köpekli Çocuklar Gecesi

Oya Baydar 1940 doğumlu bir sosyolog ve yazardır. Baydar, romanlarında 1980 sonrasında Türkiye'deki siyasal, toplumsal değişimleri sosyalist hareketler içinde yer alan roman kişileri üzerinden öykülemiştir. Onun kişileri genellikle çocuklarına bütüncül bir doğa bilinci kazandırmak misyonu ile hareket ederler. Bu yaklaşım onun romanlarının ekoeleştirel yorumunu da mümkün kılmaktadır. Yazarın ilk romanı, 1993'te yayımlanan *Kedi Mektupları* 12 Eylül sonrasında yurtdışına çıkmak zorunda kalan siyasi mültecilerin yaşadıkları duygusal karmaşayı kedilerin gözünden anlatmaktadır. Baydar, romanda temel sorunsalı olan 80'li yıllardaki ülkede ve dünyada değişime uğrayan sol siyasi bir süreci; insan dışı bir canlıyı "birey olma" hâli ile vererek anlatmaktadır. Romandaki kediler sahiplerini iyileştirmede etken figürlerdir, sahiplerinin mülteci oldukları ülkede tutunma ve yerleşikliğe geçebilme süreçlerini kolaylaştırırlar.

Oya Baydar'ın, insanı doğanın bileşenlerinden biri olarak konumlandığını gösteren öğelere *Kayıp Söz'de* (2007) de rastlanmaktadır. Yazar, *Kedi Mektupları*'nda olduğu gibi burada da sosyalist düşünceyle bir dönemi anlatırken biyolog olan Elif'in, laboratuvar deneylerinde kobayları kullanmaya alışamamasına rağmen bunu istemeden sürdürdüğü görülmektedir. Roman boyunca şiddet kavramı, insanın ötekileştirdiği diğer insana yaptıkları üzerinden olduğu kadar hayvanlara yapılanların da sorgulanmasını içermektedir. Elif'le artık yazamayan, sözünü kaybeden yazar Ömer'in oğulları Deniz ise Norveç'te küçük bir balıkçı kasabasında oğlu Björn'le yaşamayı seçmiştir. "Björn'le ben kendi adamızda, buralarda olduğundan çok daha güvendeyiz. Björn orada doğanın, denizin ortasında, kimse onu itip kakmadan, küçümsemeden, ondan gökyüzünü ayaklarının ucuna indirmesini beklemeden, kendinden hoşnut büyüyecek. Ben... ben de orada Deniz değilim, uzaklardan gelen iyi yabancıyım" (Baydar, 2007, s. 44) diyen Deniz karakteriyle Baydar, insanların kimlikleri üzerinden ötekileştirilmesinin eleştirisini de yapmaktadır.

Edebiyatımızda ilk ekolojik distopya romanı denilebilecek *Köpekli Çocuklar Gecesi* (2019), henüz Türkiye'de ve dünyada covid salgınından söz edilmeyen bir tarihte yayımlanmıştır. Oya Baydar'ın yazı hayatının başından itibaren bütün ötekileştirilen ve sömürülenlerin yanında olan duruşunun bu eserinde tamamen sosyalist çevreci bakışla bağlantılı bir okuma yapmaya uygun boyut kazandığı görülmektedir. Baydar, 2021'de yayımlanan *80 Yaş Zor Zamanlar Günlükleri*'ndeki "... insanın doğayı

zorlamasının, doğayla birlikte kendini de tahrip etmesinin sonucu” (s. 44) şeklindeki tespitinde görüldüğü gibi, romanda ekolojik sorunların karmaşıklığını, insanın kendi hayatının sonunu da kendisinin hazırladığını ve tufana sürüklediğini anlatmaktadır.

Roman “Yarının Başlangıcı” ve “Tufandan Sonra” adlı iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm çok kısadır ve tufandan sonrasını anlatmaktadır. Anlatılanların tufan sonrasına dair olduğu, ahşap bir kulübede karanlıkta birbirine sarılarak uyur gibi yatan bir kadın ve erkeğin yanlarındaki dijital devrim ürünü bir cihazdaki kadın ve erkeğin son konuşmalarının ses kaydından anlaşılmalıdır: “Kara bulutlar dağıldı, yağmur dindi, gökyüzü masmavi diyordu kadın. Sesi sakindi, yumuşacıktı. Pişman mısın? diye soruyordu adam. Hayır, tek pişmanlığım Maldivler suya gömülmeden oraları görememiş olmak. Bir de Antarktika’da imparator penguenleri görmek isterdim.” (Baydar, 2019, s. 12)

Romanın üniversitede botanikçi olan adsız anlatıcısı kadın, iklim krizini sürekli dillendiren ve önlem alınması için uyarılarda bulunan bilim insanlarının, çevrecilerin, Yeşiller’in, genç aktivistlerin uyarılarının dikkate alınmadığı bir döneme tanıklık etmektedir. İklim krizi ile ilgili bir kongrede tanıştığı Adam kendini çöl arkeoloğu ve aktivist olarak tanıtmaktadır. Hızlı iklim değişikliklerinin yaşandığı, bilim insanlarının uyarısını yaptığı bir sona doğru hızla ilerlenmektedir. On yıl süren kuraklık dönemini aylar süren yağmurlar izlemektedir. Kıtık ve su krizi yaşanmakta, dünyanın farklı yerlerinde yaşanan savaşlar ve kıtlık yüzünden birçok insan yerlerinden olmakta, sokaklarda yaşamaktadır.

Adam; Z kuşağı diye adlandırılan gençlerden oluşan İklim Çocuklarının ve savaşlarda ailelerini yitirmiş, kıtlıktan, türlü felaketlerden dolayı sokaklarda yatan yersiz yurtsuz, yanlarında kamçı kuyruklu, kara burunlu, hardal sarısı başıboş köpeklerle gezen, Köpekli Çocukların geleceğın umudu olduklarını düşünmektedir. Anlatıcının uzun zamandır haber alamadığı oğlu Umut Doğa da İklim Çocuklarından biridir. Baskıcı yönetimlerin bütün engellemelere rağmen sanal ağlar üzerinden haberleşmeyi, bir araya gelip bir hareket başlatmayı başaran Z kuşağı romanda yarının umudu olarak verilmektedir. Adam bunu şu şekilde belirtir:

Bizim müjdecimiz güvercin değil, Köpekli Çocuklar. Doğanın da insanın da yaşadığı, yok oluşa direndiğı haberi onlardan gelecek. Bir umut ışığı her zaman vardır. Belki dağın öte yamındaki topraklar sellere kapılmamıştır henüz. Belki savaş bitmiştir. Zeytinlikler yeniden yeşerir, güvercinler döner. Binlerce, on binlerce yıl öncesinden gelen tufan hikâyeleri hâlâ anlatılıyorsa, döngüsel yeniden doğuşa inanmamak için bir nedenimiz yok. (Baydar, 2019, s. 74)

Romandaki adsız anlatıcısı kadının sel felaketinden sonra yayılmaya başlayan adı bilinmeyen bir virüsün etkisiyle çaresi olmayan bir hastalığa yakalanması; hastanelerdeki doluluktan dolayı bütün branşlardan doktorların kimi zaman yirmi dört saat çalışması gibi yakın geçmişte yaşanan bir salgını distopik bir kurguda anlatıyor olmasını da Oya Baydar’ın bu konudaki öngörüsü olarak değerlendirmek mümkündür. Baydar, iklim krizinin, çok karmaşık ve birbirini tetikleyen olayların doğurduğu çevre sorunlarının distopyasını yazmayı tercih etmiştir.

Oya Baydar, iklim krizine dair bilimin söyledikleri konusunda hiçbir önlem almadan büyümeye odaklı bir anlayışla sürdürülen politikaların geleceğı aydınlık görmeyi engellediğı görüşüyle hareket etmektedir. Günümüzün politikalarının da büyümenin hız kesmeden devamına yönelik olması, doğanın yıkımının beklenenden yakın olması sonucunu doğurmaktadır. Paylaşılan bu veriler ışığında Oya Baydar’ın doğayla ilgili gelecek beklentisinin, içinde umut taşısa bile, distopyayı zorunlu kıldığı söylenebilir.

Sonuç

Buket Uzuner Tabiat Dörtlemesinin ilk üç cildinde, daha romantik diyebileceğimiz bir yolla geçmiş öğretilerden, mitolojiden el alarak unutulmuş, toplumsal hafızanın bir yerlerinde izi kalmış eski yaşam anlayışını çözüm olarak sunmaktadır. Yazar, ataerkil anlayışın neden olduğu günümüzün karmaşık sorunlarına çözüm arayan bilgisayar ve internet ortamına hâkim, sanal ortamda örgütlenmeyi, dayanışmayı başaran aktivistlerin gençlerden oluştuğuna dikkat çekmektedir. Buket Uzuner romanlarında idealize ettiği karakterler yoluyla- asıl çözümü yayımlanmamış dördüncü cilde bırakmakla birlikte- sonunda iyilerin kazanmasını sağlayarak günümüzün derinleşen sorunlarının çözüleceğine dair iyimser bir umudu dillendirmektedir.

Latife Tekin yaşadığımız zamana, insan eliyle katledilen doğaya, sanayileşmenin doğurduğu sorunlara odaklanan romanlarında olaylara sosyalist ekofeminist bir perspektiften yaklaşmaktadır. Tekin, çevre yazını örneği olan ilk romanlarında daha çok doğanın iyileştirici etkisi ve ekofeminist anlayışa uygun bir yaşam oluşturma çabası üzerinde yoğunlaşmıştır. Yazar, çevre yazını çerçevesinde değerlendirilmesi gereken son iki romanı *Manves City* ve *Sürüklenme*'de git gide eleştiri dozunu artırmış; özellikle sorunların karmaşıklığını ve siyasal ve ekonomik sistemle bağımlı daha etkili şekilde vurgulamıştır. *Manves City*'de doğanın ve insanların hayatı düşünülmeden küçük yerleşim yerlerinin bile sanayileştirilmesinin doğada ve demografik yapıda yarattığı değişim ve oluşturduğu derin yoksulluk; *Sürüklenme*'de genç işsizliğinin neden olduğu bir yere ait olma duygusunu yitirme, kimsesizlik ve sürüklenme hali üzerinde durulmaktadır. Latife Tekin, içinde bulunulan zamanı, gerçekçi bir dille, sorunların çok katmanlı ve karmaşık oluşuyla anlatırken sorunların bireysel değil sistemsel değişimlerle çözülebileceğine de dikkat çekmekte, çözümün kolay olamayacağını da hissettirmektedir. Tekin, daha çok içinde yaşadığımız kaos sürecinin romanını yazmaktadır.

Oya Baydar ise iklim krizinin distopyasını yazmayı seçmiştir. Oya Baydar da Latife Tekin gibi ekosistemle ilgili sorunların karmaşıklığının ve kolay çözümlenemez olduğunun farkındadır. Baydar, romanda yaşanan ekolojik sorunları, tercihlerini büyümeden yana kullanan, insanı ve doğayı dikkate almayan politikalara ve o politikaları şekillendiren baskıcı yöneticilere bağlamaktadır. Baydar romanda, içinde bulunulan koşullarda belki de geri dönüşün mümkün olmadığı bir noktaya gelindiğini düşündüğü için eski çağlara ait tufan hikâyelerindeki gibi bir yıkımı anlatmayı seçmiştir. Oya Baydar'ın romanında anlattıkları bir yıkım hikâyesi olsa da içinde umudu barındırmaktadır. Onun romanının da umut kaynağı; Z kuşağı olarak adlandırılan, yöneticilerin dikkate almadığı, sanal ortamlarda aralarında örgütlenmeyi, direnişe geçmeyi başarabilen aktivistlerden; savaşımlardan kaçan, sokaklarda yaşayan, yoksul ve kimsesizlerden oluşan gençlerdir. Baydar romanda evrenin sonsuzluğuna, bütünsel sürekliliğe inanan karakterleri aracılığıyla, büyük yıkım yaşansa bile hayatın yeniden canlanacağı iletisini aktarmaktadır.

Söz konusu üç yazar da gençlere ve çözümü onların üreteceğine inanmaktadır. Günümüz edebiyatının bu önemli üç yazarının romanlarına ekoeleştirel bir okuma yapıldığında yazı hayatlarının başından itibaren romanlarında ekofeminist ve çevreci unsurların bulunduğu tespit edilebilmektedir. Günümüz Türk edebiyatının bu üç yazarının romanlarıyla da son yıllarda öne çıkan anlayışlardan biri olan çevre yazınının dünyadaki gelişimine paralel olarak başarılı bir şekilde örneklendiğini görmekteyiz.

Sonuç olarak günümüz Türk Edebiyatı'nda kendi okur kitlelerini oluşturmuş bu üç yazar, üslup, yaklaşım, dil ve kurgu açısından çok farklı özelliklere sahip olsalar da romanlarında, dünyadaki çevre sorunlarına duyarlı ekofeminist bir kurmaca dünya oluşturmayı başarmışlardır.

Kaynakça

- Abasıyanık, S. F. (2004). *Alemdağ'da var bir yılan*. (5. bs.). İstanbul: YKY.
- Apaydın, H.N. (2019). Buket Uzuner'in *Su, Toprak ve Hava* adlı romanlarında Türk mitolojisinin izleri. *Söylem Filoloji Dergisi*, 4 (2), 216-37.
- Balık, M. (2013). Çevreci eleştiri ışığında Latife Tekin romanları. *Acta Turcica* 5/1, 1-16.
- Baydar, O. (2007). *Kayıp söz*. (1.bs.). İstanbul: Can.
- Baydar, O. (2019). *Köpekli çocuklar gecesi*. (1.bs.). İstanbul: Can.
- Baydar, O. (2021). *80 yaş zamanlar günlükleri*. (1.bs.). İstanbul: Can.
- Birand, H. (2021). *Alıç ağacı ile sohbetler*. (6. bs.). İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Carson, R. (2021). *Sessiz bahar - ABD eski başkan yardımcılarında Al Gore'un önsözüyle*. (Ç. Güler, çev. ed.). Ankara: Palma.
- Çeşit, Ö. ve Kozanoğlu, A. (2019). "Eksik olan: Latife Tekin ile "Sürüklenme". <http://www.youtube.com/watch?v=n5pOr2GhmkY>. Erişim Tarihi: 02.07.2022.
- Danışman, A. (2022), Buket Uzuner'in tabiat üçlemesinin (Su, Toprak, Hava) ekokritisizm açısından incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Doğan, S. (2017). Ekoeleştiri ve Buket Uzuner'in romanları . *Kesit Akademi Dergisi* , (11) , 673-692 .
- Ergeç, Z. (2020). Oya Baydar'ın "Köpekli Çocuklar Gecesi" adlı romanı üzerine ekoeleştirel bir okuma. *Söylem Filoloji Dergisi*, 5 (1), 176-189.
- Gezgin, İ. (2017). *Sanatın mitolojisi*. (5. bs.). İstanbul: Sel.
- Gonagova, Y. (2020). Ekoeleştiri bağlamında Buket Uzuner'in "tabiat dörtlemesi" serisindeki üç roman üzerine bir değerlendirme. Yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Karaman, Y. (2020). Latife Tekin'in romanlarına ekoeleştirel bir yaklaşım. Yüksek lisans tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Kemal, Y. (1983). *Deniz küstü*. İstanbul: Toros.
- Kemal, Y. (1984). *Kuşlar da gitti*. İstanbul: Toros.
- Kemal, Y. (2006). *Ortadirek dağın öte yüzü 1*. (4. bs.). İstanbul: YKY.
- Kemal, Y. (2021). *Yanan ormanlarda elli gün bu diyar baştanbaşa* (2. 12. bs.). İstanbul: YKY.
- Levi-Strauss, C. (1986). *Mit ve anlam*. (Ş. Süer, S. Erkanlı, çev.). İstanbul: Alan.
- Olgun, H. (2017). Ekofeminizm: Kadın-doğa ilişkisi ve ataerkil tahakküm. O. İmga ve H. Olgun (Ed.), *Yeşil ve Siyaset Siyasal Ekoloji Üzerine Yazılar* içinde (s. 387-421). Ankara: Liberte.
- Oppermann, S. (Ed.). (2012). Ekoeleştiri: Çevre ve edebiyat çalışmalarının dünü ve bugünü. *Ekoeleştiri çevre ve edebiyat* içinde (s. 9-57). Ankara: Phonix.
- Özdağ, U. (2017). *Çevreci eleştiriye giriş doğa kültür edebiyat*. Ankara: Ürün.
- Plumwood, V. (2017). *Feminizm ve doğaya hükmetmek*. İstanbul: Metis.
- Saydam, M. B. (2017). *Deli Dumrul'un bilinci "Türk-İslam ruhu" üzerine bir kültür psikolojisi denemesi*. (4. bs.). İstanbul: Metis.
- Tekin, L. (2004). *Unutma bahçesi*. (1. bs.). İstanbul: Everest.
- Tekin, L. (2006). *Muinar*. (5. bs.) İstanbul: Everest.
- Tekin, L. (2018a). *Manves city*. (1.bs.). İstanbul: Can.
- Tekin, L. (2018b). *Sürüklenme*. (1.bs.). İstanbul: Can.
- Tekin, L. (2019). *Ormanda ölüm yokmuş*. (1.bs.). İstanbul: Can.

- Toska, S. (2017). *Ekokurgu ekolojik sorunların çözüm yolu olarak edebiyat*. İstanbul: Yeni İnsan.
- Uğurlu, S. (2020). Buket Uzuner'in hikâye ve romanlarının ekoeleştiri bağlamında incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.
- Uzuner, B. (2012). *Uyumsuz Defne Kaman'ın maceraları Su*. (1.bs.). İstanbul: Everest.
- Uzuner, B. (2015). *Uyumsuz Defne Kaman'ın maceraları Toprak*. (1.bs.). İstanbul: Everest.
- Uzuner, B. (2018). *Uyumsuz Defne Kaman'ın maceraları Hava*. (1.bs.). İstanbul: Everest.